

İCTİHAD

(اجتهاد)

Abdullah Cevdet'in
(ö. 1932)

idaresi altında yayımlanan
ilmî, siyasî ve edebî
muhtevalı dergi.

Eylül 1904-Aralık 1932 tarihleri arasında toplam olarak 358 sayı çıkmıştır (nr. 1-9, Cenevre 1904-1905 Fransızca-Türkçe; nr. 10-23, Kahire 1906-1908; nr. 24-358, İstanbul 1911-1932). Başlangıçta aylık olan dergi 24. sayıdan itibaren on beş günlük, 50. sayıdan sonra haftalık olarak çıkmıştır. 101-139. sayılar arasında da genellikle haftada bir, 140-175. sayılar arasında ayda bir, 176-265. sayılar arasında on beş günde bir, daha sonra da haftalık ve on beşer günlük şeklinde değişik aralıklarla yayımlanmıştır.

İctihad, sahibi Abdullah Cevdet'le bütünleşmiş olduğu halde hiçbir döneminde, ilk kurucuları arasında Abdullah Cevdet'in de bulunduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olmamıştır. Yine de bir "Jöntürk"ün dergisi olarak *İctihad*'ın tanıtıcı vasıflarının başında Sultan II. Abdülhamid aleyhtarlığı

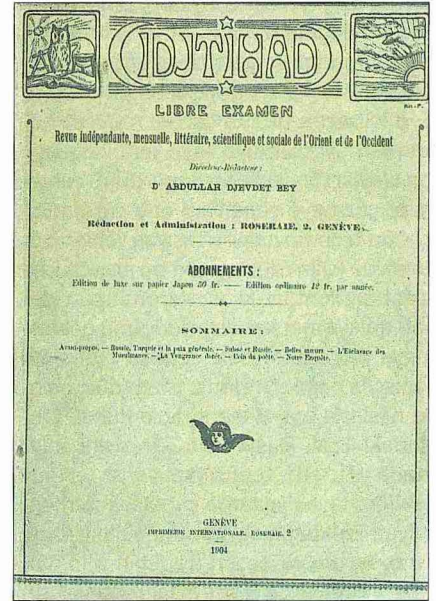
Abdullah Cevdet'in *İctihad* dergisini çıkardığı, ikamet ettiği, edebiyatçıların toplandığı İctihad Evi – Cağaloğlu / İstanbul

gelmektedir. Derginin her devresinde hâkim vasfı ve değişmez prensipleri Batıcılık ve Batılılaşma doğrultusundadır. Bundan dolayı başta Gustave le Bon, Jean Marie Guyau gibi pozitivistler, Reinhard Pieter Anne Dozy gibi İslâmiyet aleyhtarları olmak üzere pek çok filozof, şair ve yazar *İctihad*'ın önem verdiği, eser ve makalelerini Türkçe'ye çevirerek yayımladığı Batılı şahsiyetler olmuştur. Bununla beraber derginin geniş yazar kadrosunda tam bir fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Temsil ettiği Batıcılık anlayışının Abdullah Cevdet'ten sonra gelen başlıca isimleri Kılıçzâde Hakkı, Celâl Nuri (İleri) ve Ubeydullah Efgânî'dir. "Müşâhabe-i İctihad" sütununda zaman zaman dergi adına yazan Rıza Tevfik de kadının hakları, medreseye karşı Avrupaî eğitim, Batı tarzında aile gibi konularda Batıcı olmakla beraber tasavvufa ve İslâm felsefesine meyilli onlardan ayrılır.

İctihad'ın bütün yayın hayatında din konusunda sistemli bir programı olduğu dikkati çekmektedir. İlk sayılarının başlık altında bulunan “Mecmûa-i Osmaniyye ve İslâmiyye” ibaresi, bu yıllarda sadece Osmanlılığın savunulması açısından doğrudur. Ancak din ve özellikle İslâmiyet konusunda *İctihad*'ı bir “mecmûa-i İslâmiyye” olarak düşünmek mümkün değildir. Dergi Meşrutiyet'ten itibaren genel olarak dinlerde, özel olarak da İslâmiyet'te birtakım sosyal konularda yenileştirme ve değiştirmelerden başlayarak sonuçta inanç meselelerinde şüphe ve tereddüt uyandıracak yayımlara girişmiş, zaman zaman deist bir din telakkisine saplanmıştır. 1918'den sonra yeni bir din anlayışı telkinine çalışmış, ardından Bahâîliği savunmuş, nihayet Cumhuriyet devrinde laiklik konusunda katı bir devrimcilik anlayışını benimsemiştir.

Otuz yıl kadar süren yayın hayatında genel çizgisiyle Batılılaşma'yı, bunun için de Türk toplumunun buna uymayan inanç, düşünce, davranış ve örflerini mutlaka terketmesi gerektiğini savunan *İctihad* basında hemen hiç eksilmeyen, bazan oldukça sert polemiklere sebep olmuştur. Bunda fikirleri kadar şahsiyeti ve mizacıyla da hırçın, geçimsiz ve muhteris bir insan olan Abdullah Cevdet'in rolü büyüktür. İleri sürdüğü fikirler bir gerçeği ifade arzusundan çok hemen daima aykırılık intibai vermiştir. Bu yüzden *İctihad* İslâmcılar'la olduğu kadar Türkçüler'le de tartışmalara girmiş, bu tartışmalar değişik yayınlara aksetmiştir.

İctihad dergisinin Cenevre’de 1904 yılında yayımlanan ilk sayısının kapağı

İctihad'ın asıl büyük tartışmalar doğuran tarafı ilk sayılarından itibaren genel olarak dinler, özel olarak da İslâmiyet konusunda aldığı tavır olmuştur. Batıcılık ve onunla beraber hümanist bir dünya görüşü, önce dinlerdeki bâtıl inanç ve davranışların tenkidi şeklinde görünürken giderek deist, hatta ateist fikirlerle doğru gelişir. Kılıçzâde Hakkı'nın kaleminden çıktığı anlaşılan "Pek Uyanık Bir Uykü" adlı yazı (nr. 55, 57) o günkü Batıcılığın tam bir programı niteliğindedir. Derginin daha geniş plandaki hedefleri ise "İctihad'ın Mihver-i Müdir Fikirleri" başlıklı yazılarla dile getirilmiştir (nr. 150-161, 205, 343). Derginin belki bütün yayın hayatının felsefesi ve bir kanun metni gibi kategorik olan sonuncu yazı ise (15 Nisan 1932) yirmi beş maddelik bir formüller sistemidir. Bunlardan en önemlileri şöyle özetlenebilir: a) Hürriyetlerin en mu-kaddesi vicdan hürriyetidir; itikadını seç-mek ve beyan etmekte serbest olunma-lıdır. b) İstiklâllerin anası iktisadî istiklâl-dir. c) Harp milletlerarası meselelerin çö-züm vasıtası değildir. d) Güzel sanatlar ruhu inceltir, ilâhî bir huzur verir. e) Ser-maye ve emek birbirine saygılı olmalıdır. Bunlar arasında, birbirinden uzak mad-delere serpiştirilmiş dinle ilgili iki hüküm ise şöyledir: "Dinlerin mâkul maksadı in-sanlar arasında müsâlemet, kardeşlik ve

muhabbet şimelerini tahkim etmektir. Gayesi şifa vermek olduğu halde hastalığın şiddetlenmesine sebep olan bir ilacın ihmal edilmesi imal edilmesinden evlâdır" (md. 10). "Kâinatı kendi keyfine göre idare eden eccl ü a'lâ bir zata itikad büyük bir safdillik göstermekle kalmaz, aynı zamanda tedavi kabul etmez bir mantıksızlığa sevk ederek insan ruhunun hüzünlü bir surette küçülmesini de müeddi olur" (md. 15). Dinle ilgili bu maddeler yalnız İslâmiyet'i değil bütün dinleri hedef almaktadır. *İctihad*'ın dikkati çeken yazarlarından Celâl Nuri "İslâm'da Vücûb-ı Teceddüd" (nr. 39-41) ve "Havâyic-i Kânûniyyemiz" (nr. 59-61, 64-67) başlıklı yazılarında Avrupa'ya karşı sosyalist devletlerle, hatta Hindistan'daki Brahmanlar ve Budistler'le ittifak kurulması gerektiğini, bunun sosyalist olma tehlikesi taşımadığını söylerken yoksulluk ve esaretten kurtulmak için sadece hukuk sistemini islah etmenin yetmeyeceğini ileri sürer. Bu vesileyle kadın hakları da Abdullah Cevdet, Celâl Nuri ve Kılıçzâde Hakkı'nın ısrarla üzerinde durdukları bir konu olur. Tesettür ve çok kadınla evlenme hususu her fırsatta tenkit edilir. Abdullah Cevdet'in 1911'de *Mehtab* dergisinde (nr. 4) başlattığı tesettür tartışması *İctihad* (nr. 29) ve *Sırât-ı Müstakîm* (*Sebilürreşâd*, nr. 156, 169, 282) ara-

sında devam etmiştir. Kılıçzâde Hakkı, İslâmiyet'in çok katı kurallarla dondurulması yüzünden ilerlemeye engel olduğunu, dolayısıyla İslâm hukukunda baştan sona islahat yapılması gerektiğini ileri sürmüştür.

II. Meşrutiyet'ten sonra *İctihad* Batıcılar'ın belli başlı yayın organı durumuna gelmekle beraber dergiyi çıkaranlar, özellikle Balkan Savaşı'ndan sonra aralarında meydana gelen bir tartışma yüzünden bölündüler. Batı'nın kayıtsız şartsız ve bütün yönleriyle kabul edilmesini isteyen Abdullah Cevdet ile bu görüşe karşı çıkan Celâl Nuri arasındaki münakaşa, "tam Garpcılar"la "kısmî Garpcılar" şeklinde ifade edilebilecek iki grup ortaya çıkardı. Abdullah Cevdet tam Garpcılar'ın lideri durumuna geçti. Böylece öteden beri Osmanlı Devleti'nde arzuladıkları değişimin gerçekleşmesinde engel olarak gördükleri dinin aşılabilmesi için bilhassa biyolojik materyalist yayınların Türkçe'ye çevrilmesinde büyük gayretleri oldu.

I. Dünya Savaşı sırasında kapatılıp üç buçuk yıl (Şubat 1915 - Ekim 1918) çıkarılmayan *İctihad* yeniden yayına başladı. *İctihad*çıların cezalandırılmamasını Avrupa karşısında itibarımızı zedeleyici bulacak kadar İttihat ve Terakki düşmanı kesilmiştir. Millî Mücadele yıllarında Kürt Teâlî Cemiyeti üyesi olan Abdullah Cevdet'in dergisi de Kürtçülüğe sempatiyle bakar, buna karşılık Millî Mücadele karşısında suskundur. Mütareke yıllarına kadar Rusya'nın hâkimiyeti altındaki müslümanların meselelerine de duyarlılık gösteren *İctihad*, 1921 yılı sonlarında bu defa Emin Âlî'nin kalemiyle Bahâîlik propagandası başlatmıştır. Dergide Bahâullah Mirza Hüseyin Ali'nin hayatı ve fikirleri büyük bir sempatiyle anlatılmış, Bahâîliğin felsefe noktalarının pek yüksek bir ulûhiyyete mâlik olduğu ve bütün din ve felsefî sistemlerin iyi taraflarını ihtiva ettiği ileri sürülmüştür (nr. 140, 142-143). Abdullah Cevdet ise Bahâîliğin bütün insanlar için ortak bir din olarak kabulünü teklif etmiştir. Hz. Peygamber'in, "Din akıldır, akli olmayanın dini yoktur" sözünü hatırlatan Abdullah Cevdet, Bahâîliğin akılla çelişen hiçbir fikir ve hüküm ihtiva etmediğini ileri sürer (nr. 144). Bu düşünceleriyle İslâmiyet'in hırfesiz, saf hali gibi gösterdiği Bahâîliği materyalizme geçişte bir basamak olarak kullanmak istemiştir. Buna karşılık Mustafa Sabri (*Peyâm-ı Sabah*, 7, 18 Mart 1922), Ahmed Şirânî (*Tevhîd-i Efkar*, 19 Haziran 1922) ve Tâhirülmevlevî (*Peyâm-ı*

Sabah, 19 Mart 1922) gibi İslâm âlimleri çeşitli yazılarında Bahâîliğin İslâmiyet'le hiçbir ilgisinin bulunmadığını açıklamışlardır.

Kurtuluş Savaşı hareketi karşısında suskun kalan dergi 1922'den itibaren dönemin bütün devrim hareketlerine katılmış, yeni dönemi kendi fikirleri için hazır bir zemin olarak görmüştür. Nitekim Abdullah Cevdet, 150. sayıdan başlayarak "Feylesofun Köşesi" başlığı altında kaleme aldığı yazı serisinde, toplumun gelişmesi karşısında dinin engel olduğunu daha açık biçimde söylemeye başlamıştır. Dergi ve sahibi aleyhine "İslâmiyet hakkında fezâhat-i lisâniyye" davası açılmış, dört yıl süren duruşmalar sonucunda ceza kanunundan bu madde kaldırıldığından dava da düşmüştür.

İctihad'ın bu tarihten sonra ele alıp işlediği konuların başında devrin siyasî fikirleri gelir. Abdullah Cevdet kendisi ve dergisiyle "emeldaş, kardaş ve birbirinin malı" saydığı, inkılapları yapan Cumhuriyet Halk Fırkası ve hükümetini, "Otuz seneden beri geceli gündüzlü gördüğümüz tatlı rüyaların çoğunu aynıyle vâki kılan yegâne hükümet", Atatürk'ü de, "Bugünün peygamberi Mustafa Kemal'dir, bu medenî ve asrî peygamber bir nübüvvet-i akliyye ile geliyor" diye tavsif eder (nr. 188). Böylece *İctihad* hilâfet ve saltanatın kaldırılması, tevhid-i tedrisat kanunu, medenî kanun, şapka ve kılık kıyafet, özellikle harf inkılabı konularında yönetimin yanında olmuş ve onu alkışlamıştır. Latin alfabesinin kabulü dergi tarafından büyük bir zafer olarak nitelendirilmiştir (nr. 266). Hatta dergide, Batı medeniyetinin yerleşmesi yolunda alfabe değişikliğinin ardından son bir hamleyle bir Batı dilinin yardımcı ilim dili olarak kabulünü teklif eden bir makale yayımlanır (nr. 268). 1932'de *Cumhuriyet* gazetesinin yaygınlaştırmak istediği Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okuma fikrine de destek verir (nr. 338).

İctihad'ın edebî tarafı ise daima Abdullah Cevdet'in sanat anlayışına paralel olarak fikri ve içtimâî meseleler etrafında dönmektedir. Aynı devrin diğer dergilerinde olduğu gibi *İctihad*'da da şiir, hikâye ve deneme türündeki örnekler yanında edebî tenkitlere yer verilmiştir. Abdullah Cevdet, dergiyi daha popüler ve sanat ağırlıklı bir şekil vermek için 1928 yılında bir ara *İctihad*'ı Nahit Sırrı ile (Örik) Yedi Meşaleciler'den Vasfi Mahir (Kocaturk), Yaşar Nabi (Nayır) ve Kenan Hulûsi'ye (Koray) teslim etmiş, fakat bu

İctihad dergisinin 22 Kânunuevvel 1324 tarihli 10. sayısının kapağı

durum ancak iki sayı sürmüştür (nr. 277-278). Bunun dışında dergi başından beri Türkçe'nin meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Bu konuda en dikkate değer yazı Hüseyin Kâzım'ın (Kadri) "Türk Lisanlarının Tevhidi" başlıklı makalesidir (nr. 31-35, 37).

Yayımlandığı süre içerisinde yaklaşık yedi yıl (1909-1911, 1915-1918, 1919-1921) kapatılan *İctihad*'ın adı, kapatılma kararlarına karşılık hukuken yayıma devam edebilmek için çok defa ilk adını hatırlatan *Cehd* (59. sayı), *İşhâd* (78-79, 111-116. sayılar), *İştihâd* (90-92, 101-109, 129-136. sayılar) ve *Âlem* (110. sayı) olarak değiştirilmiştir. Söz konusu yayım yasaklarından bazılarının sebep olan yazılar ise Süleyman Nazif'in *İdâre-i Vilâyât Kanunu*'nu eleştiren "Devâ-yı Katl" (nr. 68, 12 Haziran 1913), Kılıçzâde Hakkı'nın din görevlilerini ve bazı dinî duyguları rencide edici mahiyetteki "Yunus Hoca'nın Kendisi" (nr. 76, 28 Ağustos 1913), Abdullah Cevdet'in "Veliahd Yûsuf İzzeddin Efendi'yle Mülâkat" (nr. 80, 25 Eylül 1913) ve yine Abdullah Cevdet'in dini tezyif eden "Yara ve Tuz" (nr. 138, 9 Ocak 1919) adlı makaleleridir.

İctihad'ın yazar kadrosu toplam olarak 200 imzayı aşmaktadır. Dergide adı en çok görülen yazarlardan bazıları şunlardır: Abdülhak Hâmid (Tarhan), Ağaoğlu Ahmed, Ahmed Cevdet (Oran), Ahmed Hâşim, Ahmed Refik (Altınay), Ali Canib (Yöntem), Alişanzâde İsmail Hakkı (Eldem), Celâl Sahir (Erozan), Cemil Sena (Ongun), Cenab Şahabeddin, Enis Behiç (Koryürek), Faik Âli (Ozansoy), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Halid Fahri (Ozansoy), Halide Edib (Adıvar), Halide Nusret (Zorlutuna), Hıfzı Tevfik (Gönensay), Hüseyin Cavid, Hüseyin Dâniş (Pedram), Fazıl Ahmed (Aykaç), İbrahim Alâeddin (Gövsâ), İbrahim Edhem Temo, Gaspıralı İsmail, İsmail Fennî (Ertuğrul), Mazhar Osman (Usman), Mehmed Fuad (Köprülü), Mehmed Zeki (Pakalın), Midhat Cemal (Kuntay), Mûsâ Cârullah Bigiyef, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Necip Âsım (Yazıksız), Orhan Seyfi (Orhon), Ömer Seyfeddin, Peyami Safa, Reşad Nuri (Güntekin), Ruşen Eşref (Ünaydın), Suud Kemal (Yetkin), Selim Sırrı (Tarcan), Süleyman Nazif, Tevfik Fikret, Vasfi Raşid (Sevig), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu).

Dergi çıkmaya başladığı tarihten itibaren bir dizi kitap da yayımlanmıştır. Kütübhâne-i İctihad adıyla Cenevre, Kahire ve İstanbul'da basılan ve altmış kadar eserden oluşan bu serinin numaralarında atlamalar ve tekrarlar vardır. Kataloglar-

da serinin ilk kitabı Abdullah Cevdet'in Byron'dan çevirdiği *Chillon Mahbusu* (Cenevre 1904) ve sonuncusu da yine Abdullah Cevdet'in *Düşünen Musiki* (seri nr. 61) adlı şiir kitabıdır. Çoğu Abdullah Cevdet'e ait telif ve tercüme kitaplardan oluşan bu seri içinde Nâmık Kemal'in *Rüya ve Magosa Mektubu* (Kahire 1908, seri nr. 13), Süleyman Nazif'in *Gizli Fiğanlar* (Kahire 1906, seri nr. 3), *Elcezire Mektupları* (Kahire 1906, seri nr. 5), *Mâlûmu İlâm* (Kahire 1908, seri nr. 14) gibi eserleri de bulunmaktadır. Kütübhâne-i İctihad'ın asıl tenkitlere ve büyük tartışmalara sebep olan yayını ise Hollandalı şarkiyatçı Dozy'nin *Târîh-i İslâmiyyet* adıyla çevrilen kitabıdır (Kahire 1908, seri nr. 15-16). İslâmiyet'i, Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'i aşağılayan ifade ve iftiralarla dolu bu kitabı tercüme eden Abdullah Cevdet'in "İfâde-i Mütercim" başlığıyla yazdığı önsözde eseri ve muhtevasını tenkitsiz ve tartışmasız benimsemesi, Osmanlı basınında uzun yıllar sürecek olan tepkilere yol açmıştır. Bu tutumuyla *İctihad* dergisi ve sahibi, *Sırât-ı Müstakim* (*Sebülürreşâd*) yazarlarından Manastırlı İsmail Hakkı, M. Refik, Ferid (Kam), Midhat Cemal (Kuntay), Vâsîf, İbrahim Alâeddin (Gövsâ) ve *Hikmet* dergisi yazarlarından Mehmed Rüşdî tarafından ağır eleştirilere hedef olmuştur. Ayrıca *Sırât-ı Müstakim* yazarlarından Abdülaziz Çavuş, *Hilâl-i Osmânî* gazetesindeki açık mektubunda (27 Ocak 1912) Abdullah Cevdet'in Dozy'ye katılmak değil onun yanlışlarını teşhir maksadıyla kitabı tercüme etmiş olduğunu ileri sürerken aynı derginin yazarlarından Ahmet Hamdi (Akseki) *Bilinmesi Elzem Hakikatler* (İstanbul 1332), İsmail Fennî *Kitâb-ı İzâle-i Şükûk* (1928), Manastırlı İsmail Hakkı *Hak ve Hakikat* (İstanbul 1329) adlı kitaplarıyla tepkilerini dile getirmişlerdir. Yine Manastırlı'nın *Sırât-ı Müstakim*'de otuz sayı devam eden "Târîh-i İslâmiyyet: Doktor Dozy'nin Risâlesine Reddiye" başlıklı yazı dizisi (nr. 72-111) aynı müellifin "Târîh-i İslâmiyyet'e Dâir Doktor Dozy'nin Eser-i Garazkârına Karşı Reddiye" başlıklı diğer bir yazı serisi (nr. 183-208) ve Beyazıt dersiâmlarından Hayreddin'in *Beyânülhak* dergisinde (VII, s. 163-172) bir reddiyesi çıkmıştır. Ebûzziyâ Tevfik'in de *Muallim Doktor Dozy'nin Târîh-i İslâmiyyet Unvanlı Kitabı ve Mütercimi Hakkında Tenvîr-i Efkâr* (2. bs., İstanbul 1328) adlı bir kitabı bulunmaktadır. *Târîh-i İslâmiyyet* tercümesi, aldığı tepkiler üzerine 17 Şubat 1912 tarihli bir

hükümet kararnameyle toplatılmış ve mevcut nüshaları imha edilmiştir.

Abdullah Cevdet'in Çağaloğlu'nda "İctihad Evi" adını verdiği idarehanesi, uzun yıllar devrin yazarlarının toplanıp tartıştıkları bir fikir ve edebiyat meclisi haline gelmiştir. Buradaki toplantılara Meşrutiyet sonrasında başlayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Rıza Tevfik, Süleyman Nazif, Faik Âli, Cenab Şahabeddin, Abdülhak Hâmid, Peyami Safa, İsmail Hâmi, Yusuf Ziya, Halid Fahri, Necip Fazıl (Kıyakürek) gibi şahsiyetlerin devam ettiği bilinmektedir.

İctihad'ın Avrupa, Mısır ve İstanbul dönemine ait birçok sayısı İstanbul'da başta Beyazıt Devlet Kütüphanesi olmak üzere, Atatürk, Hakkı Tarık Us, Âtîf Efendi, İstanbul Üniversitesi ve Millet kütüphanelerinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Ankara 1940, II/4, s. 440-456; Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler*, İstanbul 1963, s. 77-81; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, I, 387-405; M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981, tür.yer.; a.mlf., "Siyasal Akımlar: Batıcılık", *TCTA*, V, 1384-1388; a.mlf., "Abdullah Cevdet", *DİA*, I, 90-93; Hasan Duman, *Katalog*, s. 165-166; Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara 1988, s. 33-35; Semiramis Tutkun, *İctihad Mecmuası: 1-100. Sayılar* (yüksek lisans tezi, 1988) Cumhuriyet Üniversitesi; Süheylâ Seçkin, *İctihad Mecmuası: 101-200. Sayılar* (yüksek lisans tezi, 1990), Cumhuriyet Üniversitesi; Osman Yıldız, *İctihad Mecmuası: 201-265. Sayılar* (yüksek lisans tezi, 1991), Cumhuriyet Üniversitesi; Abdullah Ceylan, *Sırât-ı Müstakim ve Sebülürreşâd Mecmuaları Fihristi*, Ankara 1991; İskender Aydın, *İctihad Mecmuası: 266-358. Sayılar* (yüksek lisans tezi, 1994), Cumhuriyet Üniversitesi; "Dr. Abdullah Cevdet'in Bir Mektubu", *Türk Düşüncesi*, sy. 1, İstanbul 1953, s. 26-31; Fethi Tevetoğlu, "İctihad", *TA*, XX, 18; Ziya Bakırcioğlu, "İctihad", *TDEA*, IV, 338; Mehmet Özdemir, "Dozy", *DİA*, IX, 513-514.

NAZIM H. POLAT

İCTİMÂİYYAT MECMUASI

(اجتماعيات مجموعسى)

1917 yılında yayımlanan ilk Türkçe toplum bilimi dergisi.

Ziya Gökalp'in kurduğu İctimâiyyat Dârülmecâsî tarafından yayımlanan dergi altı sayı çıkarılmış, dârülmecâsînin faaliyetlerini durdurmasıyla da yayımı sona ermiştir. Müdürlüğünü İstanbul Dârülfünunu İctimâiyyat müderris muavini Necmeddin Sâdık'ın (Sadak) yaptığı mecmua ülkemizde bir enstitünün çıkardığı ilk